

Sümegei György

„A mű csak út, semmi más”

Kántor Lajos és a képzőművészetek

Kántor Lajosról nyilvánvalóan a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* közli a legrészletesebb címszót, több oldalnyit, pedig csak 1982-ig összegereblyézett adatokat hoz. Az azóta eltelt negyedszázadban maradt, mint volt „*irodalomtörténész, kritikus, művelődéstörténész, szerkesztő*”. És még valami – vagy inkább valaki –, de erről később. Legbensőbb alkotói körei változatlanul a *Korunk* körül szerveződtek: Korunk Galéria, Korunk Baráti Kör, Kolozsvár Társaság. Vagyis elmúlt fél évszázada a *Korunk*-kötelékében, a *Korunk* (változó) csillagzata alatt telt. 1959-től irodalmi szerkesztő, 1963-tól a művészeti rovat vezetője, 1973–86 között a Korunk Galéria kitálálója, megszervezője, irányítója, 1990-től 2008-ig a folyóirat főszerkesztője.

Tudom, hogy soktevékenységű értelmiségieknél a legaprólékosabb odafigyeléssel – ha egyáltalán – lehet tevékenységi körökre/ágakra az életműveket szétszálalni. Kántornál most mégis erre kényszerülök, amit a bemutatandó könyvek indokolnak.

„A mű csak út, semmi más” idézi Kántor Baász Imréről írva Octavio Pazt. Tehát a mű s a szerkesztői munka is út, lehetőség és adottság kettős keresztje az egyéniség megvalósítására. Persze azonnal tolauskodik a kérdés: milyen út? Milyen az út? Gyakran kész bennünk a gyors, elhárító válasz: útja, utasa válogatja, melyik milyen. Kántor Lajosé összetett, sok szálból együvé, sorssá és saját úttá fonódó, évtizedek során formálódó. A képzőművészetekkel kapcsolatos teljes tevékenysége a legélesebben a Benkő Samu által 1970-ben megfogalmazott feltételezésre adott egyéni, sajátos válasz. Benkő Samu állítása: „*Egyes festményeken vagy szobrokon túlmenően jó néhány művészi életművet is éreztünk annyira súlyosnak, mint legkiemelkedőbb íróinkét. [...] igencsak versenyben érzem a képzőművészetet az irodalommal.*”¹

Kántor képzőművészet, vizuális művészetek iránti érdeklődésének hiteles geneziséjét, öntörténetét ő maga fejthetné föl a legrészletesebben. Csupán sejthető, hogy az írás és kép iránti érdeklődése azonos gyökerű, a földadatnak és szolgálatnak alárendelve. „*Ha a felelősséget egy viszonylag kis közösségért vállalja fel az ember, annál többfelé kellene eljutni, regisztrálni, másokkal is megismertetni a tényeket, lelkesíteni és vitatkozni, ébren tartani az összetartozás tudatát, ugyanakkor azonban magasra emelni az igényt, tudatosítani, erősíteni*” (Kántor Lajos: *Hazatérő képek Barcsaytól Vinczeffyig*, 95.). Vagyis megismertetni és összekötőnek, hídnak is lenni egyszerre irodalom és képzőművészetek, szó és kép között. Belső készletéből, az elődök munkája mind mélyebb megismerése, elemző bemutatása miatt kellett szembenéznie mindazzal, amit a régi *Korunk* az új művészetért vállalt. Mái fundamentális földolgozás a *Kép, világkép* című kötete, amely a modernitás, a 20. század első évtizedei új művészetfelfogásának, erjesztő szellemének a kolozsvári *Korunk* gyűjtőlencsében való megjelenését, visszatükröződését regisztrálja, mutatja be. S persze utazásai során nemcsak az irodalom és színház új törekvéseit veszi észre, hanem a képzőművészetekét is, Belgrádtól Gdanskig, az Adriától a Balti-tengerig, a naiv művészetből a kortárs lengyel grafikaig. S mindezt azért, hogy a külföldön szerzett tanulságok is újra hazavezessék, az otthoni kérdésekben segíthessék. Úttörő kötetnek számított 1972-ben az *Utazás a gyökerek körül az Adriától*

1 Benkő Samu: *Merre keressük művelődésünk súlypontját?* Korunk, 1970/1.

a *Balti-tengerig (Útirajz a modern művészetekről. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár)* című, melynek a modern művészetekről szóló útirajzeit az 1979-es *Szárny és gyökér*, valamint az 1983-as *Milyen az út?* című könyveiben folytatta. Ezen kiadványokra épül a *Gyökerek, álmok, tengerek* (Ister, Bp., 2002) című egybegyűjtött, friss kommentárokkal – ahogyan ma látja ugyanazt – kiegészített, ill. új írásokat is közreadó kötet.

A Kriterion Galéria kismonográfia-sorozatában *Deák Ferenc* (1982), *Cseh Gusztáv* (1983), *Paulovics László* (1983) munkásságát mutatja be, majd később *Györkös Mátyás Albert* (1995), és a legelső sorban szeretett mester, *Nagy Albert* művészetét dolgozza föl fontos, önálló kötetben (*Fehér volt a világ. Kriterion, 1997.*) Nagy Albertet, ha az erdélyi Nagyok közül harmadikként beszél róla, akkor is elsőként említi, pl. így: „*Nagy Albert a jelképértékű figurális kompozíciók s a városi tél festője*” (Kántor: *Hazatérő képek*, 88.). Legutóbb a Pallas-Akadémia Kiadó (Csíkszereda) képzőművészeti sorozatában Vinceffy László ma már meghatározóan fontos művészetéről jelent meg (2009) összefoglalója. Szerkesztőként a *Képzőművészeti írások 1984* című, fontos tanulmányok gyűjteményét jegyzi. S persze, a *Korunk* szerkesztőjeként sok képzőművészeti írás gondozója, s az 1974/2-es képzőművészeti *Korunk*-szám szerkesztője. Ekkor, a *Korunk* képzőművészeti száma szerkesztésekor már a *Korunk* Galériában járunk. Általában két-három hetente nyílnak verssel, irodalommal, zenével, közösségi művészeti élménnyel is emlékeztetessé tett kiállításai. A *Korunk* Galéria (Erdélyben, s talán Kelet-Közép Európában is páratlan) a közösséget is összetartó missziójáról színvonalasan számol be a *Közösség és művészet. A Korunk Galéria története 1973–1986* alcímű (Kolozsvár, 2008) antológiában (bevezető: Székely Sebestyén György) az elemző bemutatásig, a monografikus földolgozás lehetőségéig eljutva hasznos és pontos adattárral kiegészítve az egyes kiállítók kis portréi képezik a legnagyobb művészettörténeti értéket. Talán csak azt lehet hiányolni, hogy a működésnek, de különösen a betiltásának semmiféle dokumentumát nem fűzik, nem építik a szövegbe a szerkesztők, pedig az még hiányzik a galériatörténet teljes palettájáról.

A *Hazatérő képek Barcsaytól Vinceffyig* címet viselő friss gyűjtemény a *Korunk-Komp-Press* Kiadó kiadványa (2009). Kántor az önálló kötetben még meg nem jelent képzőművészeti írásait gyűjti egybe, megnyitókát, tárlatismertetőket, kisebb folyóirat- és újságcikkeket. A gyűjtemény tengelyében a *Korunk* címlap- és tipográfia-története áll. Megfogalmazza azt is, hogy mit jelent számára „*a Korunk-örökség, a Gaál Gábor-i hagyomány [...] fogékonyságot az újra, az úttörést, [az] elzárkózás [helyett] a szemben az árral magatartást*”. Valójában ő is maximálisan igazodik mindehhez. Ha kolozsvári, művészetről író generációs társai közt keresem a helyét, bizonyosan nem közelít Kántor attitűdjé a kissé idealizáló, nem létező képzőművészeti iskolákat tételező magatartáshoz, ám a tényekbe, legapróbb adatokba sem ragad bele. Nagyfokú általánosító és átlató képességgel, esszéisztikusan oldottan, gondolatilag magvasan fogalmaz. Elfogultságai, vagy mondjuk így: izlésének kitüntetett életművei persze vannak. Az emlegetett Nagy Alberté, Deák Ferencé, valamennyire Jakobovits Miklóisé. És a *Korunk* Galéria újra és ismét. Akik abba belefértek – valóban az erdélyi/romániai 20. századi képzőművészet legjava, mindazok, akik „*képbe írták-írják a Kort*” és tegyük hozzá: önmagukat, önmaguk belső világát. A Székelyudvarhelyi *Korunk-Képtár* újra fölveheti a 20. századi erdélyi/romániai magyar művészeti/képzőművészeti múzeum sürgető szükségességét. És – amire utaltam az elején – Kántor szervező, egyik fontos legutóbbi tette a Kolozsvár Társaság helyiségeiben állandó kolozsvári képzőművészeti kiállítás létesítése, de ugyanott folyamatosan időszakos tárlatok is létrejönnek. Könyvtervezői, könyvkiadói munkásságából csak Cseh Gusztáv monumentális triptichonját, hármaskönyvét emelem ki.

S azt még, hogy a *Korunk-Komp-Press* Miklóssy Gábor írásai közreadásával egy képzőművészeti dokumentumsorozatot indított Kántor Lajos bevezetőjével. Most Kántor Lajosnak a *Hazatérő képek* című friss könyve azonos formában, ha úgy tetszik, más módon, de folytatja a sorozatot: képzőművészeti írásokat közöl, amelyek jelentős dokumentumértékkel is bírnak. Bizonyítva, hogy valójában idekint és odabent is „*egymásért kell és lehet belépniük a képek birodalmába*”.